

Портрет Доріана Грея

«Портрет Доріана Грея» — це вишукана історія вродливого маєтного одвічного парубка, який кохався в розкошах і красі, сповідуючи філософію гедонізму й живучи виключно заради насолод. Однак душевна рана і життєва драма не оминули цього самовпевненого красеня. Тож тікати від душевних мук і страждань він мусив у заміські маєтки з пишними наїдками, опіумні притони на околицях міста, сумнівні квартали з вуличними дівицями й гаяти життя в компанії самозакоханих денді, які намагалися в усьому наслідувати свого кумира — Доріана.

Роман є одним із засадничих взірців декаданської прози fin de siècle поряд із текстами «Навпаки» Жоріса-Карла Гюїсманса, «Насолода» Габріеле д'Аннунціо, «Страждання князя Штерненгоха» Ладислава Кліма. Текст подано за машинописом 1891 року із означенням місць і розділів, які автор додав до остаточної редакції тексту, а також наведенням тих фрагментів, які він видалив або ж замінив.

КЛАСИКА

ОСКАР ВАЙЛД
ПОРТРЕТ
ДОРІАНА ГРЕЯ

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Митець — творець прекрасного.

Розкрити мистецтво і приховати митця — це мета мистецтва.

Критик — це той, хто може в той чи інший спосіб висловити свої враження від прекрасного.

Найвища, як і найнижча, форма критики — це певним чином автобіографія.

Ті, хто виявляє потворний сенс у прекрасному, — зіпсовані без натяку на шарм. Це — хиба.

Ті, хто виявляє красивий сенс у прекрасному, — цивілізовані. Для них є надія.

Вони — обрані, для яких прекрасне означає лише Красу.

Не існує моральної чи аморальної книжки. Книжки або добре написані, або погано. Це й усе.

Невдоволеність ХІХ сторіччя реалізмом — це гнів Калібана, який бачить у дзеркалі своє обличчя.

Невдоволеність ХІХ сторіччя романтизмом — це гнів Калібана, який не бачить у дзеркалі свого обличчя.

Моральне життя людини становить інтерес для митця, але моральність мистецтва полягає в досконалому використанні недосконалого засобу.

Жоден митець не прагне щось довести, хоча довести можна навіть істину.

Жоден митець не має етичних симпатій. Етичні симпатія митця — непростима манірність стилю.

Митець може висловлювати будь-що.

Думки і мова митця — інструменти для мистецтва.

Пороки і чесноти митця — матеріали для мистецтва.

З погляду форми, вид усіх мистецтв — мистецтво музиканта. З погляду почуттів, майстерність актора — це вид.

Усе мистецтво одночасно і подоба, і символ.

Ті, хто заглиблюється в подобу, роблять це на свій ризик.

Ті, хто читає символи, роблять це на свій ризик.

Мистецтво віддзеркалює не життя, а споглядача.

Розмаїття думок про твір мистецтва показує, що твір новий, складний і глибокий.

Коли критики сперечаються, митець у мирі із собою.

Ми можемо пробачити людині те, що вона робить щось корисне, доки вона цим не захоплюватиметься. Єдине виправдання для створення марних речей — щире захоплення ними.

Усе мистецтво цілком марне.

Оскар Вайлд

* Цифрами позначено примітки Роберта Майголла, які наведено у виданні Wild O. The Picture of Dorian Gray / Edited with an Introduction and Notes by Robert Mighall. — London: Penguin Books, 2000. — 296 p.

РОЗДІЛ 1

Студію виповнював розкішний аромат троянд, а коли літній вітерець брався повівати поміж дерев у саду, то крізь відчинені двері приносив до неї запах бузку та вишукані пахощі терену.

Лежачи на дивані, де громадилися перські подушки, і попахуючи сигаретою, лорд Генрі Воттон заледве міг розгледіти медово-барвний цвіт лабурнума, тремтливі гілки якого, здавалося, заледве витримували свою полум'яну ношу; подеколи химерні тіні птахів шугали по довгих шторах із золотистого шовку, які прикрашали величезне вікно, створюючи такий собі монументально-японський ефект² і змушуючи його міркувати про отих білолицих художників у Токіо, які засобами мистецтва, що за суттю своєю непорушне, намагаються передати відчуття раптовості й руху. Глухе дзижчання бджіл, які торували собі шлях крізь високу, нескошену траву чи з монотонною наполегливістю кружляли довкола прирощених золотистих ріжків в'юнкого козолисту, здавалося, набавляло тиші більше гнітючості. Невиразне стугоніння Лондона скидалося на бурдонну ноту далекого органа.

У центрі кімнати, на мольберті, стояв портрет юнака надзвичайної вроди, а поблизу сидів і сам митець, Бейзіл Голворд, чиє нагле зникнення кілька років тому спричинило неабиякий резонанс і породило чимало дивних здогадок.

Художник дивився на вишукану і досконалу постать, яку так майстерно зобразив на полотні, і на якусь мить його обличчя

прибрало вдоволеного вигляду. Аж раптом він зірвався на ноги і, притиснувши пальцями повіки, склепив очі, наче хотів закарбувати в пам'яті якийсь химерний сон, від якого боявся прокинутися.

— Це твоя найліпша робота, Бейзіле, найліпша річ, яку ти будь-коли створив, — ліниво проказав лорд Генрі. — Ти маєш відправити її наступного року в «Гросвенор». «Академія»³ надто велика і надто вульгарна. Хоч коли я туди навідуюся, там або напхом напхано людей, через що я не можу роздивитися картини — і це жахливо — або напхом напхано картин, через що я не можу роздивитися людей, а це ще гірше. «Гросвенор» насправду єдине прийнятне місце.

— Я не думаю, що її треба кудись відправляти, — заперечив Бейзіл, відкидаючи голову назад тим дивним чином, через який друзі з Оксфорду з нього колись кпили. — Ні. Я нікуди її не відправлятиму.

Лорд Генрі нахмурих брови і кинув на Бейзіла погляд крізь тонкі блакитні кружальця диму, які здіймалися вгору примхливими завитками від його просякненої опієм сигарети.

— Не відправлятимеш? Але чому? В тебе є якась причина? Усе-таки ви, художники, доволі дивні! Ви ладні на будь-що, лишень би здобути репутацію. Щойно вона у вас з'являється, і ви хочете позбутися її. Це геть нерозумно. Гіршим від того, що про тебе говорять, може бути лише те, що про тебе не говорять. Цей портрет поставив би тебе вище за усіх молодиків Англії і змусив би заздрити стариганів, якщо старигані взагалі здатні бодай на якісь емоції.

— Я знаю, що ти сміятимешся, — мовив Бейзіл, — але я не можу її виставити. Я віддав портрету частину себе.

Лорд Генрі розтягнувся на дивані й засміявся.

— Авжеж! Це таки правда.

— Частину себе! Бейзіле, я й не знав, що ти такий марнославний. До того ж я не бачу між вами ані найменшої схожості: ти зі своїм кострубатим, міцним обличчям і вугільно-чорним волоссям і цей юний Адоніс, наче створений зі слонової кістки і трояндових пелюсток. Облич, мій милий Бейзіле, він — Нарцис⁴, а ти... ну, звісно, у тебе інтелектуальний вираз обличчя, але краса, справжня краса, закінчується там, де починається інтелектуальний вираз обличчя. Інтелект за своєю суттю — спосіб перебільшення, він нищить гармонію будь-якого обличчя. Тієї миті, коли хтось усідається подумати, він перетворюється на абсолютний ніс, чи абсолютне чоло, чи щось жахливе. Глянь на успішних чоловіків будь-якої з учених професій. Які ж вони досконало огидні! За винятком, звісно, Церкви. А втім, у Церкві не думають. Єпископ і у вісімдесят торочить те, що йому веліли говорити, коли він був вісімнадцятирічним хлопчаком, тож — як наслідок — на вигляд він завжди цілком чудесний. Твій таємничий юний друг, чийого імені ти мені так і не сказав, але портрет якого мене на правду зачаровує, ніколи не думає. Я цілком у цьому певен. Він таке собі пустоголове, вродливе створіння, яке завжди має бути тут взимку, коли немає квітів, що милують око, і завжди має бути тут улітку, якщо захочеться трохи охолодити інтелект. Не лєсть собі, Бейзіле, — ти на нього не схожий ані крихти.

— Ти не розумієш мене, Гаррі. Звісно, я на нього не схожий. Мені це втямки. По правді, я й не хочу бути на нього схожим. Стенаєш плечима? Я кажу тобі щиро. Є якась згуба у всіх фізичних та інтелектуальних відмінностях, така згуба, що, здається, плентається крізь історію слідом за непевними кроками королів. Ліпше не відрізнятись від своїх товаришів. Гидким і тупим дістається все найліпше в цьому світі. Вони можуть собі спокійнісінько сидіти, витріщаючись на виставу. Нехай їм не знайома перемога, та їх оминуло знайомство з поразкою. Вони живуть так, як нам усім варто жити — без турбот, без клопоту і без журби. Вони не завдають краху іншим і не зазнають його від чужих рук. Твій статус і багатство, Гаррі; мої мізки, хоч які вони є, моє мистецтво, хоч чого воно вартує; краса Доріана Грея — ми всі страждатимемо через те, що подарували нам боги, жахливо страждатимемо.

— Доріан Грей? То це його ім'я? — вигукнув лорд Генрі, йдучи студією до Бейзіла Голворда.

— Так, це його ім'я. Я не мав наміру казати його тобі.

— Але чому ні?

— Я не можу пояснити. Коли мені подобаються люди, я ніколи нікому не кажу їхніх імен. Це наче занапастити якусь їхню часточку. Я почав любити таємничість. Гадаю, лише вона здатна зробити сучасне життя загадковим чи дивовижним. Найпростіша річ стає чарівною, лишень її заховаєш. Тепер, коли я їду з міста, ніколи не кажу, куди їду. Якби я сказав, то не спізнав би від цього задоволення. Це чудна звичка, знаю, але вона сповнює романтикою моє життя. Ти, мабуть, вважаєш мене страшеним дурнем?

— Ні, — палко заперечив лорд Генрі, — зовсім ні, мій милий Бейзіле. Ти, схоже, забув, що я одружений, і єдина приваба шлюбу полягає в тому, що він робить приховування правди вкрай необхідним і для чоловіка, і для жінки. Я ніколи не знаю, де моя дружина, а моя дружина ніколи не знає, чим займаюсь я. Коли ми зустрічаємося — а ми таки подекуди зустрічаємося, зокрема, коли вечеряємо не вдома чи навідуємо герцога, — то розповідаємо одне одному найабсурдніші байки, прибираючи найсерйознішого вигляду. Моїй дружині це дуже добре вдається; по правді, значно ліпше, ніж мені. Вона ніколи не плутається в датах, а от я плутаюся завжди. Та коли, трапляється, вона виводить мене на чисту воду, то ніколи не зчиняє скандалів. Мені інколи хочеться, щоб вона це зробила, та вона лишень сміється з мене.

— Не зношу того, як ти говориш про своє подружнє життя, Гаррі, — пробурчав Бейзіл Голворд, прямуючи до виходу в сад. — Я певен, що ти вельми хороший чоловік, але страшенно соромишся своїх чеснот. Ти — неймовірна людина. Ти ніколи не кажеш нічого морального і ніколи не робиш нічого поганого. Твій цинізм — це просто фальш.

— Бути природнім — це просто фальш, причому найдратівливіша фальш, яка мені відома, — вигукнув лорд Генрі, сміючись.

Бейзіл Голворд і його гість вийшли в сад⁵ і вмостилися на довгому бамбуковому ослоні, який стояв у тіні високого лаврового куща. Сонячні промені ковзали по лискучному листю. У траві росли трепетні білі ромашки.

Після нетривалої мовчанки лорд Генрі дістав свій годинник.

— Боюся, мені час, Бейзіле, — зітхнув він, — але до того як я піду, наполягаю, щоб ти відповів на запитання, яке я поставив тобі нещодавно.

— І що ж це? — поцікавився художник, втупивши очі у землю.

— Ти добре знаєш.

— Не знаю, Гаррі.

— Що ж, я скажу. Я хочу, щоб ти пояснив мені, чому не виставлятимеш портрета Доріана Грея. Волю дізнатися справжню причину.

— Я назвав тобі справжню причину.

— Ні, не назвав. Ти сказав, це тому, що віддав йому частину себе. Це ж чистий інфантилізм.

— Гаррі, — проказав за якусь хвилю Бейзіл Голворд, дивлячись лорду просто у вічі, — кожен портрет, написаний із душею, — це портрет митця, а не моделі. Модель — це лишень випадковість, трапунок. Митець на полотні радше показує себе. І я не виставлятиму цієї картини, бо боюся, що розкрив у ній таємниці своєї душі.

Лорд Генрі засміявся.

— І що ж це за таємниці?

— Я скажу тобі, — мовив Голворд, і його обличчя прибрало збентеженого виразу.

— Будь уже такий ласкавий, Бейзіле.

— Ох, нема чого розповідати, Гаррі! Боюся, що ти не зрозумієш. Можливо, навіть не повіриш.

Лорд Генрі, усміхнувшись, висмикнув із трави ромашку з рожевими пелюстками й заходився її роздивлятися.

— Я цілком певен, що зрозумію, — проказав він, пильно вглядаючись у маленьке золоте кружальце. — А що стосується «повірити», то я можу повірити у будь-що достатньо неймовірне.

Вітер струснув цвіт із дерев, і важкий бузковий квіт у зірчатих гронах затремтів від цього поруху. У траві заскрекотав цвіркун, погойдуючи серпанковими крилами, майнула бабка. Лорду Генрі здалося, що він чує стукіт Бейзілового серця.

— Історія простісінька, — почав за якусь мить художник. — Два місяці тому я пішов на вечірку до леді Брандон за запрошенням спільного знайомого. Знаєш, ми, бідні митці, мусимо час до часу показуватися на люди, щоб довести публіці, що ми не дикуни. У фракі і білій краватці, як ти мені якось сказав, будь-кому, навіть біржовому маклеру, вдасться справити враження цивілізованої людини. Розмовляючи з кремезною вифранченою вдовицею і марудними академіками, я зненацька збагнув, що на мене хтось дивиться. Я став у півоберта і побачив Доріана Грея. Коли наші погляди перетнулися, я відчув, що полотнію. Мене сповнило відчуття жаху. Я знав, що натрапив на когось, чия особистість була такою захопливою, що, якби я це дозволив, вона поглинула б усю мою сутність, усю мою душу і навіть саме моє мистецтво. Я не хотів жодних зовнішніх впливів у своєму житті. Ти ж бо знаєш, Гаррі, яка в мене незалежна натура. Я завжди був сам собі господарем, принаймні до того, як зустрів Доріана Грея. Тоді... Я не знаю, як це тобі пояснити. Щось наче підказувало мені, що я стою на межі жахливої кризи. Я мав дивне відчуття, що Доля приготувала для мене добірні радощі й добірні печалі. Мені

стало моторошно⁶, і я вирішив вийти з кімнати. Це не сумління змусило мене так учинити, це був неояснений страх. Я не пишаюся тим, що намагався втекти.

— Сумління і боягузтво насправді одне й те саме, Бейзіле. Сумління — це офіційна назва боягузтва. От і все.

— Я в це не вірю, Гаррі, і не думаю, що ти віриш. Та хоч яким був мій мотив — а це могла бути погорда, адже колись я був збіса гордим, — я замірився дістатися дверей. Там, безперечно, я наскочив на леді Брандон. «Ви ж не збираєтеся полишити нас так рано, містере Голворд?» — вигукнула вона. Ти знаєш цей її дивно пронизливий голос?

— Так, вона — павич у всьому, крім краси, — сказав лорд Генрі, відсмикуючи від ромашки пелюстки довгими, нервовими пальцями.

— Я не міг її позбутися. Вона відвела мене до аристократів, людей із Зірками та Підв'язками⁷ і підстаркуватих дам у гігантських тіарах і з носами, як у папуг. Вона говорила про мене так, наче я її душевний друг. Я до того лише раз її зустрічав, але вона заповзялася виставити мене знаменитістю. Думаю, деякі мої картини мали тоді чималий успіх, принаймні їх обговорювали в бульварних газетах, що, за мірками дев'ятнадцятого сторіччя, прирівнюється до безсмертя. Раптом я усвідомив, що стою просто перед юнаком, який так дивно мене схвилював. Ми стояли доволі близько один від одного, майже торкаючись. Наші очі знову зустрілися. Це було нерозсудливо, та я попросив леді Брандон представити мене йому. Хоча, ймовірно, це було не так і нерозсудливо. Це було просто неминуче. Ми заговорили б і без усяких представлень. Я

певен. Доріан так сказав мені тому. Він також відчув, що нам судилося познайомитися.

— І як же ж леді Брандон описала цього надзвичайного юнака? — запитав лорд Генрі. — Я знаю, що вона схильна давати *précis** щодо всіх своїх гостей. Пригадую, як вона підвела мене до грубого, червонолицього джентльмена, просто таки обвішаного орденами і стрічками, шепочучи мені на вухо — таким трагічним шепотом, який вочевидь було чути всім у кімнаті, — приголомшливі деталі. Я просто втік. Я волю пізнавати людей самотужки. Та леді Брандон ставиться до своїх гостей точнісінько, як акціоніст ставиться до своїх товарів. Вона розповідає про них усе, крім того, що, власне, хочеться дізнатися.

— Бідолашна леді Брандон! Ти надто суворий до неї, Гаррі! — невпевнено мовив Голворд.

— Мій милий друже, вона спробувала організувати *salon*** , але їй лишень вдалося відкрити ресторан. Як я можу її поважати? Та скажи мені, заради Бога, що вона говорила про містера Доріана Грея?

— Щось на кшталт «Чарівний хлопчик... ми з його бідолашною матінкою були нерозлийвода. Якось призабула, чим він займається... боюся, він... нічого не робить... о, так, грає на фортепіано... чи то на скрипці, еге ж, містере Грей?». Жодному з нас не вдалося втриматися від сміху, і ми вмить заприязнилися.

— Сміх — це непоганий початок дружби і загалом — найкращий для неї фінал, — задумливо мовив молодий лорд, зриваючи ще одну ромашку.

Голворд похитав головою⁸.

— Ти не розумієш, що таке дружба, Гаррі, — пробурмотів він, — чи що таке ворожнеча, якщо вже до того дійшлося. Тобі всі подобаються; тобто, інакше кажучи, тобі байдужий кожен.

— Страшенна несправедливість! — вигукнув лорд Генрі, зсовуючи капелюх на потилицю і дивлячись угору, де маленькі хмаринки, неначе мотки білого лискучого шовку, неспішно пливли по бірюзовому склепінню літнього неба. — Так, геть несправедливо з твого боку. Я старанно розмежую людей. Я обираю друзів за красою, знайомих — за доброю вдачею, а ворогів — за інтелектом. Людина не може бути надто ретельною, обираючи ворогів. У мене серед ворогів немає жодного дурня. Усі вони — люди певного інтелекту, і, як наслідок, вони мене цінують. Невже це марнославно з мого боку? Гаразд, це вельми марнославно.

— Певен, що так і є, Гаррі. Відповідно до твоїх категорій я просто знайомий.

— Мій старий, добрий Бейзіле, ти — значно більше, ніж знайомий.

— І значно менше, ніж друг. Щось штибу брата?

— О, брати! Мені братів більше не треба. Мій старший брат ніяк не сконає, а мої молодші брати геть нічого не роблять.

— Гаррі! — вигукнув Голворд, хмурачись.

— Мій милий друже, я ж несерйозно. Це понад мою силу — не зневажати своїх родичів. Гадаю, це тому, що ніхто з нас не зносить, коли в людей ті самі недоліки, що й у нас. Я цілком розумію, чому англійську демократію так лютить те, що називають верховними пороками. Маси вважають, що пияцтво,

тупість і аморальність мають бути лише їхнім привілеєм, і коли хтось із нас поводить ся як бовдур, значить, він порядкує на території їхнього заповідника. Коли бідолаха Саузворк розлучався через суд, їхнє обурення було просто чудесним. І все ж я не вважаю, що десять відсотків пролетаріату живе правильно⁹.

— Я не згоден із жодним твоїм словом, Гаррі. Ба більше, я переконаний, що й ти з цим не згоден.

Лорд Генрі пригладив свою загострену каштанову борідку й постукав по носаку лакованих шкіряних черевиків палицею з чорного дерева.

— Як по-англійськи, Бейзіле! Ти вже вдруге говориш про це. Якщо хтось пропонує справжньому англійському джентльменові якусь ідею (завжди нерозважлива штука), той ніколи навіть не подумає зважити, правдива вона чи хибна. Єдине, що для нього бодай трохи важить, це те, чи вірить бесідник у те, що каже. Утім цінність ідеї немає анічогісінько спільного зі щирістю людини, яка її висловлює. Направду, що менше щира людина, то інтелектуальнішою буде ідея, адже вона не буде забарвлена її потребами і бажаннями чи її упередженнями. Одначе я не пропоную тобі обговорювати політику, соціологію чи метафізику. Мені більше до смаку люди, ніж принципи, а люди без принципів мені до смаку більше, ніж будь-що на світі. Розкажи мені ліпше про містера Доріана Грея. Як часто ви бачитеся?

— Щодня. Я не зміг би бути щасливим, якби не бачив його щодня¹⁰. Він мені вкрай необхідний.

— Як дивовижно! Я думав, тебе ніколи не цікавитиме нічого, крім твого мистецтва.

— Тепер для мене все моє мистецтво — це він, — промовив Бейзіл Голворд. — Я інколи думаю, Гаррі, що у світовій історії є лише дві важливі ери. Перша — це поява нового способу творити мистецтво, а друга — поява нової особистості для мистецтва. Те, чим винайдення олійного живопису було для венеціанців, обличчя Антиноя — для грецької скульптури, і чим колись стане для мене обличчя Доріана Грея. Я не просто пишу з нього, роблю замальовки й ескізи. Я робив усе це й раніше. Він для мене значно більше, ніж модель чи натурщик. Я не казатиму тобі, що невдоволений результатом чи що Мистецтву не під силу передати його вроду. Немає нічого такого, що Мистецтву не під силу передати, і я знаю, що робота, натхненна зустріччю з Доріаном Греем, — це гарна робота, це найліпша робота за все моє життя. Але якимось дивним чином — я от думаю, чи зрозумієш ти мене? — його особистість навіяла мені цілком нову манеру в мистецтві, цілком нову стилістичну манеру. Я бачу речі інакше, я думаю про них інакше. Зараз я можу відтворити життя способом, який раніше був від мене прихований. «Мрія про форму у дні міркувань»^{***}, — хто це сказав? Я забув. Це саме те, чим для мене був Доріан Грей. Заледве помітна присутність цього юнака — мені він здається мало не дитиною, хоча йому вже за двадцять — його заледве помітна присутність, ох! Мені цікаво, чи здатен ти збагнути, що це означає? Підсвідомо він окреслює для мене напрямки нової школи — школи, яка матиме всю пристрасність романтичного духу й усю досконалість еллінізму. Гармонія

душі і тіла — як же це багато! Ми у своєму безумстві їх розділили й винайшли реалізм — збіса вульгарний — і ідеалізм — збіса порожній. Гаррі! Якби ти лишень знав, що для мене означає Доріан Грей! Ти пригадуєш отой пейзаж, за який Агню запропонував мені вельми високу ціну, але з яким я не міг розпрощатися? Це одна з найліпших речей, які я будь-коли створив. І чому це так? Тому що, коли я писав його, Доріан Грей сидів поряд зі мною. Якийсь делікатний вплив передався мені від нього, і вперше в житті я побачив у простому поліссі диво, яке завжди шукав і яке завжди не міг втримати.

— Бейзіле, це неймовірно! Я маю побачитися з Доріаном Греєм.

Голворд підвівся з ослона й заходився сновигати по саду.

— Гаррі, — заговорив він знову, повернувшись, — Доріан Грей для мене просто мотив у мистецтві. Тобі він може видатися звичайнісіньким. Я бачу в ньому все. Він не буває більше присутнім у моїх роботах, ніж тоді, коли в них немає його зображення. Він, як я вже сказав, натяк на нову манеру. Я бачу його у вигинах певних ліній, у чарівності й м'якості певних кольорів. Це все.

— То чом би тобі не виставити його портрет? — вигукнув лорд Генрі.

— Бо, не маючи такого наміру, я сповнив його певним проявом цього загадкового мистецького ідолопоклонства¹¹, про яке, безперечно, ніколи не прагнув з ним поговорити. Йому про це нічого не відомо. Він не має про це дізнатися. Одначе світ може здогадатися; а я не оголю своєї душі перед порожніми, доскіпливими очима людей. Моє серце ніколи не опиниться в

них під мікроскопом. Там, у тій картині, надто багато мене, Гаррі... надто багато мене!

— Поети не такі проникливі, як ти. Вони знають користь пристрасі для публікації. У наш час розбите серце видадуть багато разів.

— Я їх за це ненавиджу, — палко проказав Голворд. — Митець має створювати прегарні речі, але не має вдихати в них своє життя. Ми живемо в добу, коли люди ставляться до мистецтва так, наче це така собі автобіографія. Ми втратили абстрактне відчуття краси. Колись я покажу світу, що це таке. І саме тому світ ніколи не має побачити портрета Доріана Грея.

— Думаю, ти помиляєшся, Бейзіле, та я з тобою не сперечатимуся. Лише ті сперечаються, хто заблукав інтелектуально. Скажи мені, ти до вподоби Доріану Грею?

Художник замислився.

— Я йому подобаюся, — відповів він за хвилю. — Я знаю, що подобаюся йому. Звісно, я страшенно лещу йому. Мені видається дивно приємним говорити йому речі, які говорити не варто. Зазвичай він дуже чарівний, і ми, сидячи в студії, базикаємо про тисячу речей. Інколи, однак, він страшенно нерозважливий і, здається, насолоджується тим, що змушує мене страждати. Тоді мене сповнює відчуття, Гаррі, що я віддав усю свою душу комусь, хто ставиться до неї, як до квітки в петлиці, такої собі прикраси, оздоби на літній день.

— Дні влітку довгі, — зітхнув лорд Генрі. — Можливо, ти втомишся раніше за нього. Хоч як це сумно, але Геніальність триває довше, ніж Краса. Це пояснює, чому ми йдемо на такі жертви, щоб навчитися. У дикій боротьбі за існування ми

прагнемо мати щось витривале і тому наповнюємо розум непотребом і безглуздими фактами. Обізнана людина — оце і є сучасний ідеал. А розум обізнаної людини — страшна річ. Він наче крамничка bric-à-brac****, одні страховиська і порохнява, а ціни значно вищі, ніж реальна вартість. Я однаково думаю, що ти втомишся першим. Одного дня ти подивишся на свого друга і він видасться тобі трохи негармонійним чи тобі не сподобається відтінок його шкіри абощо. Ти гірко докорятимеш йому в глибині свого серця і серйозно думатимеш, що він повадився з тобою геть кепсько. Наступного разу, коли він завітає до тебе, ти будеш украй холодним і байдужим. Буде страшенно прикро, адже це змінить тебе. Те, що ти мені розповів, — неймовірний роман, так би мовити, роман у мистецтві; а найгірше в усіх романах те, що вони роблять людей дуже неромантичними.

— Гаррі, не кажи так. Доки житиму, наді мною володарюватиме особистість Доріана Грея. Ти не спроможний збагнути, що я відчуваю. Ти змінюєшся надто часто.

— О, мій милий Бейзіле, саме тому я й спроможний це відчутти. Відданим відомий лише тривіальний бік любові, а от віроломні знаються й на трагедіях. — Лорд Генрі черконув сірником по вишуканому срібному портсигару і розкурив сигарету, підкреслено розсудливо і вдоволено, наче однією фразою підсумував усю життєву мудрість.

У зеленому лискучому листі плюща зашаруділи, цвірінькаючи, горобці; сині тіні хмар промайнули по траві, наче ластівки. Як любо було в саду! І якою насолодою видавалися емоції інших людей! — значно більшою, ніж їхні

ідеї, подумалося Генрі Воттону. Власна душа і пристрасті друзів — речі, які зачаровують. Із тихою втіхою він уявив марудний ланч, який прогавив, бо зостався з Бейзілом Голвордом. Якби він пішов до своєї тітки, то, понад сумнів, зустрів би там лорда Гудбаді**** і розмова велася б лише про те, як нагодувати бідних і облаштувати пансіонати. Кожен клас сповідує чесноти, якими він не наділений. Багатії знай говорять про цінність ощадливості, а лінивці стають красномовними, коли заходить про гідність важкої праці. Чудово, що йому вдалося цього уникнути! Раптом у голову йому зайшов один спогад. Він повернувся до Голворда і сказав:

— Мій милий друже, я щойно пригадав.

— Що саме, Гаррі?

— Де я чув про Доріана Грея.

— І де ж це було? — збентежився Голворд.

— Не сердься, Бейзіле. Це було в моєї тітки, леді Аґати. Вона сказала, що натрапила на дивовижного хлопчину, який хотів допомогти їй в Іст-Енді, і що його звати Доріан Грей. До слова, вона не говорила, що він красивий. Жінки не вміють цінувати красу, принаймні хороші жінки. Вона сказала, що він дуже серйозний і в нього прекрасна вдача. Я негайно уявив істоту в окулярах і з прилизаним волоссям, з обличчям суціль у ластовинні, яка топчеться на здоровенних ногах. Шкода, що я не знав, що то був твій друг.

— Мене це дуже тішить, Гаррі.

— Чому?

— Я не хочу, щоб ти його зустрів.

— Ти не хочеш, щоб я його зустрів?

— Ні.

— Містер Доріан Ґрей у студії, сер, — проголосив дворецький, заходячи в сад.

— Тепер тобі доведеться мене представити, — вигукнув лорд Генрі, сміючись.

Художник обернувся до дворецького, який чекав наказу, кліпаючи від сонячного світла.

— Попросіть містера Ґрея зачекати, Паркере. Я прийду за кілька хвилин.

Паркер, уклонившись, пішов геть доріжкою.

Бейзіл пильно подивився на лорда Генрі.

— Доріан Ґрей — мій найдорожчий друг, — сказав він. — У нього проста і добра вдача. Твоя тітка цілком мала слухність. Не псуй його. Не намагайся вплинути на нього. Твій вплив буде поганим. Світ широкий, у ньому багато дивовижних людей. Не забирай у мене єдину людину, яка дарує моєму мистецтву ту принаду, яку воно має¹², — моє життя художника залежить від нього. Май на увазі, Гаррі, я тобі довіряю. — Він говорив дуже повільно, слова, здавалося, линули з нього всупереч його волі.

— Що за нісенітницю ти кажеш! — мовив лорд Генрі, усміхаючись. Узявши Голворда попід руку, він майже силоміць повів його в будинок.

* Точна, недвозначна, коротка інформація (фр.).

** Гурток, зібрання, клуб (фр.) — модне зібрання визначних діячів культури й мистецтва, знаменитостей і державних діячів, зазвичай організоване видатною особою.

***Із вірша «До юної гречанки» Генрі Остіна Дабсона, англійського поета й есеїста.

****Крамничка вживаних меблів і старих дрібниць незначної цінності (фр.).

*****Goodbody (а також Goodman, англ.) — хороша людина; прізвисько, яке згодом стало прізвищем.

РОЗДІЛ 2

Доріан Грей сидів за піаніно, гортаючи збірку «Лісових сцен» Шумана.

— Ти мусиш мені їх позичити, Бейзіле, — вигукнув він. — Я хочу розучити їх. Вони просто чудесні.

— Це цілком залежить від того, як ти сьогодні позуватимеш, Доріане.

— О, я втомився позувати, я не хочу свого портрета в повний зріст, — заходився капризувати молодий чоловік, крутячись на музичному табуреті у свавільній і зухвалій манері. Аж раптом він помітив лорда Генрі і його щік торкнувся слабкий рум'янець, він зірвався на ноги. — Даруй, Бейзіле, я не знав, що у тебе гості.

— Це — лорд Генрі Воттон, Доріане, мій давній товариш з Оксфорду. Я щойно розповідав йому, який ти чудовий натурщик, а ти все зіпсував.

— Ви не зіпсували мого задоволення від зустрічі з вами, містере Грею, — проказав лорд Генрі, ступаючи ближче і простягаючи руку. — Моя тітка часто розповідає мені про вас. Ви — один з її улюбленців і, боюсь, одна з її жертв також.

— На жаль, я попав до леді Аґати в неласку, — відповів Доріан із виразом каяття на обличчі. — Я пообіцяв супроводити її до клубу у Вайтчепелі¹³ того вівторка і геть про це забув. Ми мали виконати дует... три дуети, якщо не помиляюся. І тепер я не знаю, що вона мені скаже, тож я боюся навідатися до неї.

— О, я помирю вас зі своєю тіткою. Вона до вас вельми прихильна. Не думаю, що ваша відсутність вплинула на це. Аудиторія напевне вирішила, що то був дует. Коли тітка Агата сідає за піаніно, то здійсмає галасу за двох.

— Це нечемно щодо неї і не дуже гарно щодо мене, — мовив Доріан, сміючись.

Лорд Генрі пильно подивився на нього. Дивовижно вродливий, з акуратно вигнутими яскраво-червоними вустами, відвертими блакитними очима і хвилястим золотим волоссям. У його обличчі було щось таке, що негайно викликало до нього довіру. Там була вся прямота молодості, як і пристрасна її цнотливість. Здавалося, він не дозволив світу себе заплямувати. Не дивно, що Бейзіл Голворд поклонявся йому¹⁴.

— Ви надто чарівний, щоб захоплюватися благодійністю, містере Ґрей, надто чарівний. — Лорд Генрі всадовився на диван і відкрив портсигар.

Бейзіл тим часом змішував фарби і готував пензлі. Почувши останні слова лорда Генрі, він зиркнув на нього, завагався на мить, а тоді сказав:

— Гаррі, я хотів би закінчити цю картину сьогодні. Це не буде страшенно грубо з мого боку, якщо я попрошу тебе піти?

Лорд Генрі усміхнувся і поглянув на Доріана Ґрея.

— Мені йти, містере Ґрей? — запитав він.

— О, будь ласка, не йдіть, лорде Генрі. Я бачу, що Бейзіл не в гуморі, а я його не витримую, коли він бундючиться. Крім того, я хотів би дізнатися, чому я не маю захоплюватися благодійністю.

— Не певен, чи варто мені вам про це розповідати, містере Грей. Це така марудна тема, що про неї доведеться говорити серйозно. Але я точно не піду тепер, коли ви попросили мене. Ти ж не проти, Бейзіле, чи не так? Ти часто казав мені, що тобі до вподоби, коли натурщикам є з ким погомоніти.

Голворд прикусив губу.

— Якщо Доріан цього бажає, то ти можеш залишитися. Доріанові бажання — закон для всіх, окрім нього самого.

Лорд Генрі взяв свій капелюх і рукавиці.

— Ти дуже наполегливий, Бейзіле, але боюся, я маю йти. Я пообіцяв по обіді зустрітися з одним чоловіком в «Орлеані»*. Бувайте, містере Грей. Завітайте якимось по обіді до мене на Курзон-стрит. Я майже завжди вдома о п'ятій вечора. Напишіть, коли вам припаде така охота. Мені буде прикро, якщо ми розминемся.

— Бейзіле, — знічев'я вигукнув Доріан Грей, — якщо лорд Генрі Воттон піде, то і я піду. Ти ніколи і слова не зрониш, коли працюєш, а це страшенно нудно — стояти нерухомо й вдавати задоволення. Попроси його залишитися. Я наполягаю.

— Залишся, Гаррі, не обійди Доріана своєю ласкою, — попросив Голворд, вдивляючись у свою картину. — Я на правду ніколи не розмовляю, коли працюю, і ніколи не слухаю, а це, певно, жахливо для мого нещасного натурщика. Я прошу тебе залишитися.

— Але як же мій знайомий в «Орлеані»?

Бейзіл засміявся.

— Навряд чи із цим буде якийсь клопіт. Сядь, Гаррі. А ти, Доріане, стань на приміст і не рухайся понад міру. А ще не

надто зважай на те, що каже лорд Генрі. Він дуже погано впливає на своїх друзів, і єдиний виняток — це я.

Доріан Ґрей ступив на узвишшя із виглядом юного грецького мученика, невдоволено набурмосившись до лорда Генрі, який йому припав до душі. Він був таким несхожим на Бейзіла. Вони створювали щонайприємніший контраст. А ще в нього був такий привабливий голос. За якусь хвилю він запитав:

— Це правда, що ви погано впливаєте на людей, лорде Генрі?

— Немає такої штуки, як гарний вплив, містере Ґрей. Увесь вплив аморальний; аморальний із наукового погляду.

— Чому?

— Тому що вплинути на людину означає віддати їй свою душу. Вона не має своїх думок, не палає своїми пристрастями. Її чесноти їй не притаманні. Її гріхи — якщо існує така річ, як гріх, — позичені. Вона перетворюється на відголосок чужої музики, грає роль, яку написано не для неї. Мета життя — саморозвиток. Усвідомити власну суть — от для чого кожен із нас тут. Люди бояться самих себе. Вони забули найважливіший із усіх обов'язків, обов'язок кожного перед самим собою. Звісно, вони добродішні. Вони годують голодних і вбирають жебраків. Але їхні душі гинуть з голоду, голісінькі. Зваги не лишилося у нас. Напевно, у нас її ніколи й не було. Страх перед суспільством, на якому ґрунтується мораль, і страх перед Богом, що є секретом релігії — це дві речі, які нами правлять. І все ж...

— Поверни голову трішки правіше, Доріане, як чемний хлопчик, — мовив Бейзіл, зауваживши, що на парубковому

обличчі з'явився вираз, якого він там ніколи раніше не бачив.

— І все ж, — проказав лорд Генрі з тим граційним помахом руки, який був йому притаманний іще в його Ітонські дні¹⁵, — я переконаний: якби якийсь чоловік прожив своє життя, давши вияв кожному почуттю, висловлення — кожній думці, дійсність — кожній мрії, світ здобув би такий дивовижний імпульс радості, що ми забули б про всі недуги Середньовіччя і повернулися б до елліністичного ідеалу — можливо, навіть до чогось делікатнішого і багатшого, ніж елліністичний ідеал. Але і найхоробріший серед нас боїться самого себе. Трагічний пережиток скаліченого дикунства — самозречення, яке нівечить наші життя¹⁶. Нас покарано за наші відмови. Кожен порив, який ми прагнемо придушити, гнітить розум і отруює нас. Тіло грішить раз і покінчує з гріхом, адже дія — це такий собі спосіб очищення. Тоді не залишається нічого, крім спогадів про задоволення чи насолоди каяття. Єдиний спосіб позбутися спокуси — це здатися їй. Опирайся їй — і твоя душа занедужає, жадаючи того, що сама собі боронить, бажаючи того, що її потворні закони зробили потворним і незаконним. Кажуть, що серйозні події відбуваються в мозку. І саме в мозку, і тільки в мозку, відбуваються і серйозні гріхи. Ви, містере Ґрей, зі своїми трояндово-червоною юністю і трояндово-білим хлоп'яцтвом, ви знали пристрасті, ви мали пристрасті, які змусили вас боятися; думки, які сповнили вас жахом; мрії і сни, самі лишень спогади про які можуть заплямувати ваші щоки соромом...

— Зупиніться! — похитнувся Доріан Ґрей. — Зупиніться! Ви бентежите мене! Я не знаю, що сказати. На ваші слова є якась

відповідь, та я не можу її відшукати. Не говоріть. Дайте мені подумати. Чи радше дайте мені спробувати подумати.

Майже десять хвилин він стояв нерухомо, з розтуленими вустами і дивним блиском в очах. Він невиразно усвідомлював, що в ньому рухалися нові впливи. Ті кілька слів, які Бейзілів друг сказав йому — слова, сказані випадково, без сумніву, і з навмисним парадоксом, — торкнулись якоїсь таємної струни, якої раніше ніщо не торкалося, але яка — він відчував — зараз вібрувала і трепетала під дивні ритми.

Музика розбурхувала його схожим чином. Музика хвилювала його багато разів. Але музика не була виразною у висловлюваннях. Вона творила не новий світ, а радше ще один хаос. Слова! Лишень слова! Які ж вони були жахливі! Які чіткі, і яскраві, і жорстокі! Від них неможливо було втекти. І все ж яка в них була тонка магія! Їм, здавалося, було під силу надати пластичної форми безформним речам, і мати власну музику, таку ж солодку, як музика віоли чи лютні. Лишень слова! Чи було щось таке ж реальне, як слова?

Так. У його хлоп'яцтві було те, чого він не розумів. Він збагнув це зараз. Життя раптово набуло для нього вогненної барви. Йому здалося, що він ішов у полум'ї. Чому він цього не знав?

Лорд Генрі спостерігав за ним з непомітною усмішкою. Він знав ту психологічну мить, коли слова зайві. Він почувався вкрай зацікавлено. Його зачудувало раптове враження, яке справили його слова. Пригадуючи книжку, яку прочитав у шістнадцять років, книжку, яка відкрила йому багато нового, він подумав, що Доріан Грей, мабуть, переживає зараз щось

подібне. Він просто пустив стрілу в порожнечу**. Цікаво, вона влучила в ціль? Який же непересічний цей хлопчина!

Голворд самовіддано писав, віддавши себе цілого тому потужному стилю, в якому були істинна вишуканість і досконала витонченість, що в мистецтві приходить лише від сили. Він не усвідомлював тиші¹⁷.

— Бейзіле, я втомився стояти, — раптом вигукнув Доріан Грей. — Я мушу вийти у сад. Тут задушливо.

— Мій любий друже, мені страшенно прикро. Коли я пишу, то не в змозі думати про щось інше. Але ти ніколи не позував ліпше. Ти був абсолютно нерухомий. І я піймав той ефект, якого прагнув — розтулені уста і дивний блиск в очах. Я не знаю, що Гаррі тобі говорив, але він, безперечно, змусив тебе набути щонайнеймовірнішого виразу. Гадаю, він казав тобі компліменти. Не вір жодному його слову.

— Він не казав мені компліментів. Очевидно, саме тому я й не вірю його словам.

— Ви знаєте, що вірите всьому, — промовив лорд Генрі, дивлячись на Доріана замріяними очима. — Я вийду з вами до саду. У студії неймовірно душно. Бейзіле, випиймо чогось охолодженого, чогось із полуницею.

— Звісно, Гаррі. Просто торкнися дзвоника, а коли Паркер прийде, я скажу йому, чого тобі хочеться. Мені варто ще попрацювати над тлом, тож я приєднаюся до вас пізніше. Не затримуй Доріана надто довго. Я ще ніколи не був у ліпшій для живопису формі, ніж сьогодні. Це стане моїм шедевром. Навіть зараз це вже шедевр.

Лорд Генрі вийшов у сад. Доріан Грей занурив обличчя у пишний бузковий цвіт, гарячково впиваючись його ароматом. Лорд Генрі підійшов і поклав долоню йому на плече.

— Ви цілком слушно робите, — прошепотів він. — Ніщо не може зцілити душу, крім відчуттів; так само як ніщо не може зцілити відчуття, крім душі.

Парубок відсахнувся. В його погляді був страх, як буває в людей, коли їх зненацька розбудили. Його делікатно викарбувані ніздрі здималися, а якийсь прихований нерв трусив багрянець його губ, змушуючи їх тремтіти.

— Так, — провадив далі лорд Генрі, — це одна з найбільших таємниць життя — зцілення душі відчуттями, а відчуттів — душею. Ви — неймовірне творіння. Ви знаєте більше, ніж гадаєте, одночасно знаючи менше, аніж хочете.

Доріан Грей нахмурився і відвернувся. Він не міг цього визнати, але йому подобався цей високий, граційний чоловік. Це оливкової барви обличчя з виснаженим виразом. Цей низький голос, що невимовно заворожував. Навіть його холодні білі долоні мали дивну привабу. Вони рухалися, коли він розмовляв, і, здавалося, в них була власна мова. Утім він боявся його і соромився того, що боявся. Чому це випало незнайомцеві — торкнутися його душі? Він давно знав Бейзіла Голворда, але їхня дружба його так і не змінила. Несподівано з'являється хтось, хто, здається, розкриває йому всі загадки життя. Але чого він боїться? Він давно не школяр. Боятися геть безглуздо.

— Ходімо у затінок, — запропонував лорд Генрі. — Паркер виніс напої. Якщо ви ще трохи побудете під цим палючим сонцем, то воно вас змарнує і Бейзіл більше ніколи вас не

малюватиме. Вам варто уникати сонячних опіків. Це вам не личитиме.

— Хіба це важливо? — весело вигукнув Доріан Грей, сідаючи на лаву.

— Це має бути для вас украй важливим, містере Грей.

— Чому?

— Тому що у вас є щонайчудесніша юність, а юність — це єдине, що варто мати.

— Я так не вважаю, лорде Генрі.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ